

KOVÁCS ELEONÓRA

BARTHA GUSZTÁV KISREGÉNYÉNEK FÁJÓ VALÓSÁGA

Témaként a kárpátaljai valóság, mottóként Móricz Zsigmond gondolata szolgált a szerző számára: „*Voltaképpen csak arról lehet írni, ami fáj.*” A kezdet már önmagában sejteti, hogy valami fájni fog.

A regény hét fejezetből áll. Cselekménye 1975-1986 között játszódik Kárpátalján. Főhősként a beszélő névvel és nyughatatlan természettel ellátott Valló Pétert ismerhetjük meg. A családfő, Id. Valló Péter kizárólag borral a gyomrában képes problémamegoldásra gondolni. Valló Boris napközben a rokonok előtt szidja férjét, éjszakánként iszákosságának következményei elől menekül.

Valló Péter elsőként egy saját fekhelyről álmodik, melyet nem kell megosztania öccsével. Miután kívánsága teljesül, azt szeretné megtudni, miképpen válhatna gyorsan felnőtté. „*Annál mi sem egyszerűbb: annyi pénzt kell keresned, hogy elertsd magad!*” (12. o.) – ad tanácsot Juci, a szomszédasszony.

Utóbbi személy hangsúlyos szerepet kap a Valló család életében: kölcsönt ad, vagy segítséget nyújt, amikor szükséges. Irigykedve és megvetéssel tekintenek rá a faluban (háza és cselekedetei miatt). Juci így beszél múltjáról: „*Mintha tehetnék arról, hogy beléptettek a pártba, kineveztek a kolhozban brigadérosnak! ...Lesepertették velem a padlásokat – és akkor mi van? Ha nem én, megtette volna valaki más...*” (13. o.) Juci fiatalkorában Budapestre utazott, és egy szövőgyárban vállalt munkát. Hazatérését követően a családja elutasította. Ekkor kezdett a kolhozban dolgozni. „*Az aborában hültem ki, ott háltam a szénában hetekig, onnan jártam lázas betegen filléres napszám-ba: krumplit vájni, máltét törni a nagygazdákhöz, mert az én drága, kedves édesanyám a rédelyére se engedett fel, mikor hazajöttem Pestről. Köszönöm, mindenkinek mindent köszönök! Legfőképpen: bátyjaimnak a hazugságot, amivel kisémmiztek a vagyonból.*” (26. o.) Az orvos szívnagyobbodást diagnosztizál Juci esetében. Amikor megtudja, így reagál: „*Mától konyakot vedelek, úri cigit szívok – tojok a világra!*” (26. o.) Id. Valló Péter után Juci a második személy, aki a gondok megoldása helyett alkoholt fogyaszt.

Péter megfogadja a tanácsot: munkát vállal a kolhozban. A fizikai megterhelés miatt a tizenkét éves gyerek fáradékonyra válik, és gyengén teljesít az iskolában. A családnak elsőként a felnőtté válás kudarca miatt keletkezett problémára kell megoldást találnia. Ekkor Valló Péter borért szalajtja fiát, Boris cselekszik: orvosi vizsgálatra indul gyermekével. Az anyát a városban elmarasztalják. A szomszédasszony felajánlja segítségét. Közbenjárásának köszönhetően a szülők elkerülték a felelősségre vonást: a helyi vezetés elrendelte Péter átnevelését. A folyamat felügyelete Juci „pártfeladata” lesz.

A családban tapasztalható nyomás kedvezőtlenül hat Péterre. *„Juci iszik, alszik rá egy nagyot, nekem meg haza kell mennem... a veszedelembé.”* (27. o.) – gondolja Péter, amikor haza indul a szomszédból. Békét a családban nem talál: apja iszik, anyja menekül, öccse gyermek, ő magányos. A kudarccal vegyülő teljesítménykényszer, valamint Juci halálának feldolgozatlansága is hozzájárul Péter három hetes odesszai csavargásához. Ezt a következő idézet érzékelteti: *„Valami rettentően kezdett hiányozni az életéből, s bár körülírni sem tudta, nem hogy nevén nevezni, de afelől nem volt kétsége, hogy az a valami létező dolog, s a körülötte élők birtokában van.”* (58.o.) Haragban a külvilággal és önmagával, három hetet tölt Odesszában, egyedül. Mindez a jellemén keveset változtat. A számonkérés elkerüli.

A harmadik konfliktust az alkohol hozza felszínre. Péter ebben az esetben is elkerüli a felelősségre vonást. Leendő apósától munkát kap a helyi „saslikozó”-ban. Péternek megtetszik munkatársa, a csinos szakácsnő. Az alkoholfogyasztásra való hajlamon túl ez a második jellemvonás, mely megegyezik Id. Valló Péter viselkedésmintájával. Ezt úgy is magyarázhatjuk, hogy az öregebb Valló valójában a főhős idősebb változata. Esetleg fordítva. A Valló férfiak képtelenek kilépni a számukra genetikailag predestinálódott életmodellből. A tiszta és naiv gyermekből felelőtlen kamasz (ellopta a család pénzét), alkoholt kedvelő legény (a pletyka szerint mámorában szégyenbe hozta Varga Pannit) és család vőlegény (Macára, a szakácsnőre vágyakozott) vált. Ezeket a tulajdonságokat nem ítélni meg, mert saját bensőnkben megbújó jellemvonásokról van szó. Ezáltal a történet közelebb kerül az olvasóhoz.

A negyedik konfliktuspont egy Pétertől függetlenül kiinduló esemény következménye. Ez azt sugallhatja, hogy az események alakulása meghaladja az egyszerű ember erőfeszítéseit. A főhős jövője a génjeiben predestinálódott, a kör bezárul, a cselekmény véget ér.

A kifejezések (abora, bádóg, bőrujjas, fejőnő), az élethelyzetek (a közös vagyon saját érdekű megkárosítása, alkoholizmus), a jellemvonások (trapéz-

nadrágra áhítózó gyerek, aktív párttag) azt a korszakot mutatják be, melynek utóregzései ma is érzékelhetőek Kárpátalján. A kisregény rögzíti a Szovjetunió bomlási folyamata alatt tapasztalt társadalmi jelenségeket. Ezek közé tartozik az alkoholizmus, valamint a közös vagyon hanyag kezelése. „*Pénzt csinált Vallóné a Jucival közös, feketeborssal és tehénavjával folytatott seftből, pénzt a konzervgyárból kilopott cukorból, de a pénzkeresés igazi ízére akkor érzett rá, mikor id. Valló Péter fizetését téglában vették ki, s a feketén tovább adott téglá ezer darabonként 40 rubel tiszta nyereséget hozott.*” (43.o.) A jelenséggel kapcsolatban Péter így érez: „*az emberi nemtörődömség kártétele mellett Péter szomorúsága nagyon hamar el tudott törpülni. Olyannyira, hogy mire észrevette, már káromkodott, dühöngött: »Húsz, mit húsz: száz év alatt sem lehet helyreállítani, jóvátenni a rombolást!«*” (79. o.).

A regényből megismert szereplők ma is a falvak lakói. A jelen kor Valló Péterkéje nem dikóra, hanem internetre és okostelefonra vágyakozna Péter gyermekkorában. „*Nem volt a boltokban cukor, ecet – hiánycikké vált az étolaj, a cigaretta – nem baj; órákat álltak sorba az emberek kenyérért, növényi zsírért – nem baj, csak háború nem legyen!*” (54.o.) Ma a kínálat bőséges, viszont szűkre szabott a családi költségvetés. Az emberek ma is szívesen iszogatnak problémamegoldás helyett. A Valló Péter lelkében a sajjással együtt tudatosul: képtelen változtatni az élethelyzetén... Ez ma is tapasztalható. A kisregény utolsó gondolata magyarázza a történéseket és alátámasztja az első mondatot: „*Nagy, nagyon nagy ürességet érzett ott, legbelül. Megmásíthatatlan, gyorsan cikázó, sajjó emlékképekké hullott szét egész addigi élete.*” (112. o.)

Bartha Gusztáv kisregénye az olvasó számára egy ma már nem létező világot nyit meg (a Szovjetunió létezésének utolsó évei), melynek gyermekei (a felnőtt Valló Péterek) közöttünk élnek. Ők hallgatnak. Helyettük a regény mesél.

Bartha Gusztáv: *Sajjás*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2008, 112.